

# CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND REPREZENTAREA PARLAMENTARĂ A MINORITĂȚII MAGHIARE DIN ROMÂNIA

Virgil Pană

În cadrele României reîntregite, minoritățile naționale au avut de la început posibilitatea construcției unei vieți politice proprii, creându-și forme de organizare îndreptate spre o asociere eficace care să le permită pătrunderea în fondul legislativ suprem, înviorarea conștiinței apartenenței lingvistice și etnice, reprezentarea în exterior, cultivarea intereselor spirituale etc<sup>1</sup>.

Dacă minoritatea germană a fost prima care, recunoscând noile realități politico-statale, a procedat la propria-i organizare politică prin înființarea de partide și participarea la alegerile locale și parlamentare, în primii doi ani care au succedat actul Unirii, minoritatea maghiară din Transilvania s-a arătat dezorientată în acțiunea sa politică datorită faptului că liderii săi considerau atât actul de la 1 Decembrie 1918 cât și Tratatul de la Trianon drept episoade pasagere, fapt pentru care au adoptat tactica „rezistenței pasive”.

Debutul mișcării politice maghiare a avut loc în anul 1921 când, la adunarea de la Huedin din 5 iunie, s-a constituit *Partidul Maghiar* (Mgyar Néppárt) care îl avea ca președinte pe avocatul Albrecht Lajos. În iulie 1921, cu participarea partidului de la Huedin, ia ființă la Cluj *Uniunea Maghiară* (Magyar Szövetség), sub președenția lui Jósika Samu, care a avut o existență efemeră, doar de câteva luni. După interzicerea *Uniunii Maghiare* de către prefectul Clujului pe motivul neparticipării președintelui său la spectacolul de operă organizat în cinstea vizitei la Cluj a reginei Maria, activitatea sa a fost continuată de *Partidul Maghiar* care a hotărât, la 15 mai 1922, să-și extindă activitatea la nivelul întregii Transilvanii<sup>2</sup>. La 12 februarie 1922, aristocrația și mica nobilime maghiară au înființat un nou partid, *Partidul Național Maghiar* (Magyar Nemzeti Párt), avându-l ca președinte pe episcopul reformat Nagy

---

1. Vezi în acest sens Ștefan Delureanu, Germanii din România înainte și după 1945, în „Revista istorică”, VIII, nr.1-2, 1997, p.5-24.

2. Györy Illés István, A politika, în *Metamorphosis Transilvaniae*, Kolozsvár, 1937, p.9.

Károlyi<sup>3</sup>. În același an, în luna august, a avut loc adunarea generală de constituire a organizației pe țară, la inițiativa lui Grandpierre Emil, când s-a pus problema unificării politice maghiare prin fuzionarea noului partid cu Partidul Maghiar al Poporului, eveniment ce a avut loc la 28 decembrie 1922 când s-a înființat *Partidul Maghiar (Magyar Párt)*.

Axa revendicărilor înscrise în programul Partidului Maghiar, unicul reprezentant al maghiarimii din România în parlament, a constituit-o, începând din anul 1922, *autonomia națională* în virtutea căreia se cerea recunoașterea în Constituția țării a minorității maghiare ca subiect de drept public, guvernarea maghiarimii prin proprii săi naționali, administrație și justiție proprie, alegerea funcționarilor publici (în special a pretorilor și notarilor) pe baza votului universal în cadrul autonomiei administrative, suprimarea tutelei administrative, organizarea unei armate separate, sub forma milițiilor, cu serviciu de trei luni și instruirea recruților în limba maternă, indisolubilitatea consiliilor județene și municipale pe toată durata mandatului lor etc.

Examinarea cererilor avansate de liderii Partidului Maghiar conduce la concluzia că, de fapt, această politică urmărea două obiective principale: 1) pe de o parte, asigurarea folosirii limbilor minoritare (îndeosebi cea maghiară) pe scară largă și în toate domeniile vieții publice, iar pe de altă parte, prin metode autonomiste, să se diminueze gradual autoritatea și suveranitatea statului român, până la dispariția lui completă.

Candidații minorității maghiare au luat parte la toate alegerile parlamentare sau locale care au avut loc în România interbelică înainte chiar de constituirea partidelor politice. Chiar în anul 1922, când minoritatea maghiară nu era încă organizată și când cele două partide politice maghiare tocmai se născuseră, în legislatura 27 martie 1922-27 martie 1926 și-au desfășurat activitatea 3 deputați (Ermyei Árpád, Kiss Geza și Bérnád György) și 3 senatori (Balasz Ernő, Fülöp Béla și Pál István). Acestora li s-au alăturat din oficiu, ca reprezentanți ai bisericilor minoritare, Gustav Carol Máylath (Episcop de Alba Iulia), Miklos Szeckeni (Episcop de Oradea), Carol Nagy (superintendent al diocezei reformate din Cluj) și Iosif Ferencz (superintendent al diocezei unitariene din Cluj).

La alegerile parlamentare din 1926, Partidul Maghiar a făcut cartel cu guvernul prezidat de Alexandru Averescu și a obținut, figurând pe listele guvernamentale, *12 deputați* (Bela Párecz, Kotze Eugen, V. Weiss, Alexandru Lászlo Dezideriu, Willer Iosif, Bernády György, Szöbestlay Ladislau, Bethlen Gábor, Sebessy Ioan, Josika Ioan, Török András și Ignatz Ladislau) și *13 senatori* (Balogh Arthur, Barabás Bela, Domáhydi Elemer, Ferenczy Geza, Gyárfás Elemer, Görög Ioachim, Kocsán Iván, Molnar Kálmán, Szakács Peter, Teleki Arthur, Sandor Iosif, Tornya Iuliu, Makkay Sándor). Acest număr

3. Ibidem, p.16.

important de locuri (Partidul Maghiar contribuise doar cu 25% din voturi la succesul guvernului) a fost acordat minorității maghiare ca un gest de bunăvoință românească în vederea unei colaborări loiale și amicale cu populația majoritară. Gestul a făcut impresia doar pe moment, deoarece, ulterior, liderii Partidului Maghiar nu au dat dovadă de spiritul necesar de înțelegere.

La alegerile din 1927, Partidul Maghiar a făcut cartel cu minoritatea germană obținând *7 fotolii de deputați* (Lászlo Dezideriu, Willer Iosif, Bethlen Gábor, Szöbeszlay Ladislau, Páll Arpád, Szentkereszty Bela, Balogh Alexandru) și *2 fotolii de senatori* (Gyárfás Elemer, Makkay Sándor).

În decembrie 1928, Partidul Maghiar s-a prezentat la urne atât pe liste proprii cât și în cartel cu guvernul său, în câteva circumscripții, cu alte partide românești, reușind să trimită în Parlament *16 deputați* (Párecz Bela, Hegedus Sándor, Szabo Beni, Lászlo Dezideriu, Willer Iosif, Vásárheli Ioan, György Iosif, Bethlen Gábor, Lázár Francisc, Jósika Ioan, Páll Arpád, Barabás Bela, Szentkereszty Bela, Jakabffy Elemer, Gyárfás Elemer, Abrudbanyai Edy) și *7 senatori* (Balogh Arthur, Fábíán Ladislau, Gyárfás Elemer, Pál Gabor, Sebessy Ioan, Sándor Iosif, Makkay Sándor).

În legislatura 15 iunie 1931-10 iunie 1932, în Parlamentul României și-au desfășurat activitatea *10 deputați* maghiari (Hegedus Ferdinand, Szabo Beni, Pál Gábor, Bethlen Gábor, Willer Iosif, Lázár Francisc, Jósika Ioan, Jakabffy Elemer, Barabás Bela, Szentkereszty Bela) și *4 senatori* (Gyárfás Elemer, Sándor Iosif, Kiss Geza, Makkay Sándor).

În anul 1932 au intrat în Parlamentul României *14 deputați* maghiari (Hegedus Ferdinand, Szabo Beni, Pál Gábor, Bethlen Gábor, Ferenczy Sigismund, Rethy Imre, Willer Iosif, Lázár Francisc, Jósika Ioan, Jakabffy Elemer, Barabás Bela, Abrudbanyai Edy, Gáll Nicolae) și *6 senatori* (Balogh Arthur, Bárdos Petri, Gyárfás Elemer, Máthias Andrei, Sándor Iosif, Makkay Sándor). Unii dintre aceștia au candidat pe listele Partidului Maghiar, alții pe cele ale partidului de guvernământ care făcuse cartel cu *Partidul Micilor Agrarieni Maghiari* (Magyar Kisgazdapárt).

În legislatura 1 februarie 1934 – 20 Noiembrie 1937, minoritatea maghiară a trimis în Parlamentul României *8 deputați* (Szabo Beni, Pál Gábor, Bethlen Gábor, Lázár Francisc, Willer Iosif, Jósika Ioan, Szentkereszty Bela, Gáll Nicolae) și *4 senatori* (Balogh Arthur, Gyárfás Elemer, Sándor Iosif, Makkay Sándor).

La alegerile din anul 1937, nici un partid românesc nu a reușit să obțină 40 % din totalul voturilor exprimate. În aceste condiții, repartitia mandatelor, făcută pe baza voturilor obținute, era foarte favorabilă minorității electorale. Partidul Maghiar, de exemplu, obținuse, ca urmare a celor 136.139 voturi un număr de *19 fotolii de deputați*. Datorită situației cu totul excepționale, aceste

alegeri au fost anulate deoarece era imposibilă constituirea unei majorități parlamentare.

Prin instaurarea regimului autoritar carlist, în februarie 1938, toate partidele și grupările politice din România au fost desființate și înlocuite cu *Frontul Renașterii Naționale*. În virtutea articolului 6 din Regulamentul de aplicare a legii privind înființarea acestei organizații politice care stipula că minoritățile etnice în Frontul Renașterii Naționale pot să-și valorifice, prin propriile lor secțiuni, drepturile care le erau asigurate prin lege, la 17 ianuarie 1938, liderii minorității maghiare au semnat acordul de adeziune, continuând să-și desfășoare activitatea în cadrul Uniunii Populare Maghiare.

Ca urmare, în urma alegerilor din 1 iunie 1939, minoritatea maghiară a trimis în Parlamentul României 8 *deputați* (Bartha Ignátz, Gust Wáldermán, Kovács Carol, Ludwig Iuliu, Orosz Carol, Sóos Stefan, Teleki Adám, Tompor Ludovic) și 8 *senatori* (Banffy Nicolae, Bartha Carol, Barthalis Alexandru, Gyárfás Elemer, Márton Aron, Szász Paul, Varga Bela, Vásárhely Ioan)<sup>5</sup>.

Parteneriatul partidelor românești cu cele minoritare în lupta electorală a îmbinat oportunismul politic cu spiritul celor înscrise în Rezoluția de la Alba-Iulia, în Constituțiile și legislația românească chiar dacă a creat confuzie în rândul electorilor sau luări de poziții partizane extrem de virulente. Dintre acordurile electorale stabilite între formațiunile politice românești și cele ale minorităților naționale din această perioadă cel mai „celebru” la epoca respectivă, dar și cel puțin cunoscut în istoriografia românească este *Pactul de la Ciucea*, încheiat între *Partidul Poporului* și *Partidul Maghiar*, la București, la 23 octombrie 1923 (vezi și Anexa). Documentul semnat de Octavian Goga și Constantin Bucșan, ca mandatar ai *Partidului Poporului* și de Emil Grandpierre, Elemer Gyárfás, Gavril Páll, Stefan Hajdu și Bela Szele, ca mandatar ai Partidului Maghiar, înscrisa dorința celor două partide de a-și uni forțele „pentru a le pune în serviciul intereselor superioare ale țării”<sup>6</sup>. Este cunoscut și sub numele de „Pactul de la Ciucea”, dar la Ciucea nu s-a întâmplat altceva decât că s-a dat o masă festivă, iar fiecare semnatar a primit câte un exemplar și câte o fotografie autografă a marelui Averescu<sup>7</sup>. Recunoscut și aprobat de regele

4. Vezi în acest sens Alexandru Oltean, *Le mouvement politique hongrois en Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, Cluj, 1935, nr.2, p.188; Mikó Imre, *Huszonkét év. az erdélyi magyarság politikai története 1918 dec. 1-től 1940 aug. 30-ig*, Budapest, 1941; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, București, 1986, P.II, vol.I, p.716-726; vol.II, p.II, p.356-384.

5. Pentru reprezentarea parlamentară maghiară vezi și Vasile M. Teodorescu, *Transilvania sub maghiari și români*, București, 1941, p.57-69.

6. Arhivele Naționale-Direcția Mureș, fondul personal Bernády György, document nr.33 (textul integral al Acordului de la Ciucea).

7. „Curentul”, 13 mai, 1937.

Ferdinand, textul acestui acord a rămas totuși secret până în anul 1938 când a fost dezvăluit de Gyarfás Elemer în scopul influențării tratativelor româno-maghiare în curs de desfășurare la data respectivă.

În afara laturii sale electorale, documentul trebuie situat din punct de vedere politic în circumstanțele interne de atunci. Analizat *sine ira et studio*, raportând cele înscrise în acest acord cu programul Partidului Maghiar, concluzia ce se desprinde este că acesta limita absurdele pretenții maghiare într-o vreme când Partidul Maghiar se dovedea mai haotic și mai primejdios ca oricând. Pe de altă parte, maghiarii, chiar dacă acceptau să coboare doar temporar diapazonul pretențiilor politice (acordul era valabil doar în cazul unei guvernări a Partidului Poporului) scopul urmărit era bine precizat și anume accederea, în primul rând, în structurile administrației locale. Același lucru se observă și din *Protocolul* încheiat în vederea alegerilor locale din 1926, între Tancred Constantinescu, din partea Partidului Național Liberal și Bernády György, Arthur Teleki, Arpad Pál și Mihail Toldalagi, din partea Partidului Maghiar<sup>8</sup>.

După acest scurt istoric privind participarea minorității etnice maghiare la viața parlamentară românească rezultă că Partidul Maghiar a fost reprezentat în toate legislaturile, cu un număr variind între 6 și 26 parlamentari, reprezentând o populație ce forma abia 7,9% din întreaga populație a țării. Între cele două războaie mondiale, interesele maghiarilor au fost susținute în fondul legislativ suprem din România de un număr total de 125 reprezentanți în timp ce, de exemplu, cei 1.283.535 minoritari din Ungaria aceleași perioade nu au avut nici un reprezentant în Parlamentul de la Budapesta<sup>9</sup>. Dacă ne gândim la reprezentarea românilor în parlamentul Ungariei antebelice, deosebirea este și mai evidentă. De exemplu, în ultima sesiune parlamentară a fostei Ungarii, cele 3 milioane și jumătate de români nu aveau decât 5 reprezentanți din 256 membri ai Parlamentului ungar, pe când cei 1.353.276 unguri și secui din Transilvania erau reprezentați de 16 deputați.

Cei aproximativ 80.000 de români rămași în Ungaria posttrianoniană prezentau o realitate și mai tristă deoarece aceștia nu dispuneau de nici un drept politic. Este interesantă în acest sens susținerea pe care o acorda jurnalul budapestan „Pesti Hirlap” unui scriitor ungar care cerea respectarea drepturilor cetățenești de către regimul fascist al lui Horty. „Ce unguri suntem noi – scria ziarul amintit – dacă dăm guvernelor vecine exemplu de opresiune a concetățenilor/.../ Ungurii din statele succesoriale pot fi ușor reduși la tăcere cu următoarea replică: Ce vreți? Ungurii din Ungaria au mai puține drepturi decât voi. Cum să ne putem noi erija în apărători ai minorităților ungurești din țările vecine din

8. Arhivele Naționale-Direcția Mureș, fondul personal Bernády György, document nr.45.

9. Arhivele Naționale, fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar 120/1939, fila 10 (tablou comparativ).

moment ce noi înșine nu recunoaștem dreptul la libertate pentru poporul nostru"<sup>10</sup>.

Din analiza acestei reprezentări parlamentare, autorii maghiari ai monografiei *Methamorphosis Transilvaniae* desprindeau două aspecte ce merită a fi luate în considerare.

Unul din acestea se referă la categoriile sociale pe care le reprezentau trimișii maghiarilor în Parlament și, indirect, la compoziția socială a Partidului Maghiar. Referindu-se la alegerile din 1933, eronat însă, sursa maghiară repartiza mandatele parlamentarilor maghiari în felul următor: 3 magnați (contele Bethlen, baronul Jósika, baronul Szentkiralyi), 1 preot (Láar Francisc), 1 director de bancă (Gyárfás Elemer) 3 avocați (dr. Willer, dr. Abrudbanyai, dr. Gáal), 2 profesori (Balogh Arthur, Sándor Jozsef), 1 meseriaș (Szábo Beni). „După cum se vede din tabloul de mai sus – se spunea textual – din această listă lipsesc cu desăvârșire țăranii, deși majoritatea alegătorilor maghiari sunt țărani sau mici proprietari și această pătură ar trebui să aibă cel puțin trei deputați din cei zece, după cum și micii meseriași ar trebui să aibă cel puțin doi deputați în parlamentul român"<sup>11</sup>.

Celălalt aspect se referă la eficiența susținerii intereselor maghiare de către reprezentanții acestora. „La început – continuă sursa maghiară-abia unul sau doi deputați sau senatori din Partidul Maghiar știau limba statului și adeseori parlamentarii noștri au ajuns în situații jenante căci au citit cumva discursurile ce li s-au pus în față dar n-au știut răspunde la întrebările puse de ceilalți deputați. Și dintre reprezentanții noștri parlamentari de azi (1937 – n.a.) doar 50% știu atâta românește încât pot să se urce fără teamă la tribună. În acest fel, ferește, capacitatea de acțiune a grupului parlamentar este foarte paralizată"<sup>12</sup>.

Prestația parlamentarilor maghiari din România a fost considerată în general nesatisfăcătoare atât de ziaristii unguri de la Budapesta cât și de proprii lor concetățeni. Doi gazetari din Budapesta, Boldizsar și Néméth, după analiza situației maghiarilor din România, au întocmit dări de seamă dezastruoase despre conducătorii Partidului Maghiar prezentându-i drept arendași ai pretinselor interese maghiare care văd doar interesele personale ignorându-le pe cele ale țăranimii pe care o disprețuiau ca și înainte. La București, afirmau aceștia, reprezentanții maghiarimii se arătau slugi plecate pentru a obține favorurile guvernanților, pentru ca la Budapesta să treacă drept martiri și să încaseze și acolo șperțuri morale și materiale pentru a crea nemulțumiri artificiale, îndeosebi

10. Apud Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, p.227.

11. Györy Illes István în op.cit., p.18-19.

12. Ibidem.

prin presa lor<sup>13</sup>. În aceeași ordine de idei, Ferenczi György, directorul revistei politice „Kimondon”, făcea următoarea constatare în urma unei anchete politice efectuată în județele Trei Scaune și Ciuc: „Cele constatate acolo – scria cel amintit – m-au convins că ungurii și secuii nu au dușmani mai mari decât domnii din Partidul Maghiar care s-au așezat pe grumazul acestui popor care merită o soartă mai bună. M-am convins că fiecare ungur și secuieci trebuie să lupte ca pe acești oameni să-i alunge din drum și să curețe viața publică ungurească din România de acești viteji care se prezintă drept conducători ai Partidului Maghiar /.../ Am constatat cu bucurie că în Transilvania, Partidul Maghiar există numai pe hârtia ziarului „Keleti Újság” și în cârciuma excelenței sale, baronul Szentkereszti și că nu este departe ziua când secuii vor lua mătura și îi vor alunga pe Bethlen Gyűry, Gyárfás Elemer, Willer Iosif și pe toți acei care aparțin acestei grupări”<sup>14</sup>.

---

13. „Glasul Mureșului”, Târgu-Mureș, an III, 54, 15 martie 1936.

14. Ibidem, nr.50, 16 februarie 1936.

## ACORDUL DE LA CIUCEA

### SUBSEMNAȚII

Octavian Goga și Constantin Bucșan, ca mandatar ai Partidului Poporului; Emil Grandpierre, Elémér Gyárdás, Gavril Pall, Ștefan Hajdu și Bela Szele, ca mandatar ai Partidului unguresc, călăuziți de dorința de a uni toate forțele celor două partide pentru a le pune în serviciul intereselor superioare ale țării, au convenit asupra următoarelor:

1. Partidul unguresc, luând cunoștință de programul Partidului Poporului, adoptat în Congresul de la Sibiu din decembrie 1922, va da întreg sprijinul său pentru realizarea lui și nu va întreprinde nici o acțiune politică în afară de cadrele acestui program;

2. Partidul Poporului primește dezideratele formulate de Partidul unguresc și, considerându-le ca parte întregitoare a programului său, va sprijini realizarea lor crezând că este în interesul consolidării și propășirii țării să asigure tuturor cetățenilor, fără deosebire de religie și naționalitate, condițiunile de trai liber și dezvoltare normală;

3. Deputații și senatorii ambelor partide vor forma o unitate parlamentară;

4. În afară de Parlament, Partidul unguresc își menține organizația, numele și individualitatea;

5. Pentru asigurarea unității de conducere, Partidul unguresc acceptă îndrumările politice date în cadrele acestei înțelegeri de către Președintele Partidului Poporului;

6. În interesul unei netulburate și cât mai întinse colaborări, Partidul unguresc va fi reprezentat în Comitetul executiv al Partidului Poporului prin 5 delegați;

7. Pe toată durata acestui pact, Partidul Poporului va proceda în deplină înțelegere cu Partidul unguresc, excluzând intervenția altor formațiuni politice în chestiunile care privesc interesele generale și locale ale minorității ungurești;

8. Pentru cazul că Partidul Poporului va intra în colaborare și cu alte partide politice, acest pact rămâne neatins;

9. Acest pact este fără termen. El nu va fi denunțat decât în cazul unor fundamentale deosebiri de vedere asupra intereselor statului român și ale minorității ungurești din România;

10. Acest PACT va intra în vigoare cu ziua de azi. În publicitate nu va fi adus până la o dată care se va hotărâ cu învoirea ambelor părți după ratificare;



## Dezideratele Partidului Unguresc.

Partidul unguresc, având misiunea de a lupta pentru realizarea tuturor drepturilor și intereselor minorității maghiare, formulează următoarele deziderate concrete, realizabile în împrejurările actuale:

### I.

1. Listele electorale să fie întregite în așa fel ca să asigure dreptul de vot pe seama fiecărui cetățean care întrunește condițiunile de vârstă.

Dacă din cauze tehnice întregirea listelor electorale nu se va putea face până la noile alegeri, candidatura cetățenilor neintroduși în liste, întrucât au condițiunile prevăzute de lege, nu poate fi respinsă:

Excepțiunile prevăzute în lege să se aplice cu o egală măsură față de toți locuitorii țării fără deosebire de naționalitate;

2. Pe timpul alegerilor de Cameră și Senat, Partidul Poporului și Partidul unguresc se vor sprijini reciproc. Partidul Poporului va susține candidatul Partidului unguresc în următoarele circumscripții electorale:

Pentru Senat în circumscripțiile: Arad, Oradea-Mare, Marghita, Ciuc, Cluj, Târgu-Mureș, Odorhei, Satu Mare, Timișoara și Treiscaune.

Pentru Cameră în circumscripțiile: Arad, Oradea Mare, Sălard, Marghita, Săcele, Miercurea Ciucului, Gheorghieni, Târgu Mureș, Erneiul-Mare, Miercurea Nirajului, Odorhei, Cristurul Secuiesc, Homorod, Satu-Mare, Careii Mari, Sfântul Gheorghe, Târgu-Secuiesc și Aita Mare;

În aceste circumscripții persoana candidatului va fi hotărâtă de către Comitetul de conducere al Partidului unguresc. În toate celelalte circumscripții Partidul unguresc va interveni cu toată autoritatea sa ca alegătorii de naționalitate maghiară să-și dea votul lor pentru candidatul Partidului Poporului.

Mai târziu, după înfăptuirea reformei electorale, când votarea se va face pe liste, în circumscripțiile în care și Partidul Poporului unguresc dispun de organizații proprii, lista comună a candidaților se va întocmi prin bună înțelegere de către organele autorizate ale ambelor partide. La întocmirea listei de candidați se va avea în vedere mai întâi valoarea politică a candidaților și numai în al doilea rând se va ține seamă și de naționalitatea lor. Totuși, pentru a preîntâmpina viitoare neînțelegeri, se stabilește de pe acum, că se rezervă pentru Partidul unguresc un minim de 18 mandate și 10 mandate de senator;

3. Reforma electorală să se întemeieze pe principiul reprezentării proporționale a minorităților;

4. Să se precizeze prin lege toate cazurile de incompatibilitate. Contestarea mandatelor se va judeca de către Curtea de Casație.

## II.

1. Bisericile rom.cat. reformate și unitare își vor păstra autonomia în cadrele dezvoltării lor istorice, rămânând neștirbit dreptul de control al statului.

2. Autonomia statului romano-catolic din Ardeal să se întindă și asupra teritoriilor de dincolo de Piatra Craiului. Să se recunoască dreptul de liberă organizare a bisericilor reformate din regiunea Pietrii Craiului și al bisericii luterane maghiare. Autonomia acestora din urmă să fie recunoscută de stat. Autonomia statului romano-catolic lărgită în acest chip să se respecte și cu ocazia încheierii concordatului. Toate aceste autonomii să fie consfințite prin lege;

2. Amestecul autorităților administrative în afacerile interne ale comunităților bisericești să fie interzis. Bisericile să poată fi deschise și serviciul divin să fie permis și pe timpul stării de asediu. Orice sentință prin care se hotărăște destituirea unui preot să nu poată fi executată decât prin autoritatea superioară bisericească;

3. Pentru faptele sau neglijența unei persoane<sup>A</sup> din serviciul bisericii, biserica însăși, școala sau alte instrucțiuni susținute de ea, să nu sufere nici un prejudiciu;

4. Să se întregească salariile preoților și să se reguleze modalitatea de plată, urmând ca, în această privință, preoții unguri să fie puși pe aceeași treaptă cu preoții români;

5. Pentru cazul că o comunitate bisericească dispăre, biserica, școala, cimitirul și orice avere a ei va trece, în lipsă de alte dispozițiuni statuare, asupra organizației superioare bisericești, nici statul, nici vreo altă confesiune neavând dreptul de a formula vreo pretențiune asupra acestei averi, nici în cazul declarării lor de monumente istorice. În cazurile în care acest lucru s-a săvârșit, se va restitui starea de mai înainte;

6. Faptul încetării unei comunități bisericești se va constata numai de către autoritatea superioară a acelei comunități, conform cu înțelesul statutelor ei;

7. Să se recunoască dreptul bisericilor romano-catolice, reformate, unitare și evanghelice ungurești de a impune credincioșii și de a încasa aceste impozite cu ajutorul organelor administrative;

8. Și în împrejurările schimbate să se îndeplinească în mod corespunzător obligațiunile patronatului și să se revoce toate ordonanțele prin care se interzice împlinirea îndatoririlor patronale;

9. Orice propagandă care tinde la înstrăinarea averilor mobile și imobile bisericești și școlare se va pedepsi conform dispozițiunilor Codului Penal.

## III.

1. Se va recunoaște dreptul minorităților de rasă, limbă și religie de a înființa și întreține școli sub controlul direct și să li se asigure acestor școli

dreptul de publicitate, precum și dreptul de a elibera certificate valabile. Confesiunile să fie libere de a se îngriji de adunarea mijloacelor materiale necesare întreținerii acestor școli, fie și prin impunerea credincioșilor lor și de a fixa taxele școlare.

2. Să se retragă toate ordonanțele care ating aceste drepturi, asigurându-se astfel funcționarea netulburată a școlilor confesionale și dreptul lor de publicitate. Partidul unguresc recunoaște fără rezervă dreptul de supremă inspecțiune al statului și se obligă să intervină cu toată autoritatea sa pentru curmarea eventualelor nereguli și abuzuri constante prin o anchetă obiectivă.

3. Ca urmare a dreptului de publicitate și a libertății învățământului, bisericilor, corporațiilor și societăților susținătoare de școli să li se asigure dreptul de primire în școlile lor elevi de orice sex, confesiune și naționalitate;

4. În măsura în care școalele confesionale românești sau ale altor confesiuni se vor bucura de ajutor din partea statului, acest ajutor să se acorde cu o egală măsură și școlilor întreținute de confesiunile ungurești;

5. Clădirile școlare cu întreg inventarul lor, precum și alte așezăminte de cultură întemeiate și susținute cu banii comunelor sau confesiunilor, corporațiilor și societăților culturale sau de binefacere ungurești se vor da în posesiunea vechilor proprietari;

6. Credincioșii unei confesiuni să nu poată fi obligați sub nici o formă și, în special, sub formă de prestațiuni, să contribuie pentru scopurile școlare sau bisericesti străine de confesiunea lor;

7. Programul de învățământ în școlile confesionale va fi întocmit cu aprobarea Ministerului de Instrucțiune Publică. Limba de predare va fi însă cea hotărâtă de către susținătorul școlii;

8. Dispozițiunile și ordonanțele contrare acestor puncte să se scoată din vigoare.

#### IV.

1. Averele instituțiilor sociale și a societăților de binefacere luată pe nedrept, sub orice titlu s-ar fi luat, să fie restituită membrilor sau proprietarilor lor: Casina din Lugoj, Deva, Brașov, Therezianul din Sibiu etc.;

2. Palatul cultural din Târgul Mureș să fie dat în administrarea unui comitet din care fac parte ca membri primarul, consilierul cultural, un reprezentant al Ministerului Artelor și 3 membri aleși la propunerea societății Emke.

Aceeași măsură să se ia și pentru palatul cultural din Arad.

3. Teatrele ungurești în ființă astăzi să fie autorizate a funcționa și în continuare. Cenzura teatrală să fie exercitată exclusiv de către Ministerul Artelor. Teatrul de vară din Cluj să fie lăsat în folosință permanentă trupelor de teatru ungurești, fiind acestea obligate să plătească o chirie de amortizare și întreținere a locului;

4. Pentru problemele artistice maghiare se va institui o comisiune specială de trei membri care va funcționa pe lângă Ministerul Artelor, ca organ consultativ.

Să se permită aducerea în țară a cărților și altor publicațiuni care nu pot fi excepționale din punct de vedere politic;

5. Să fie restituite după posibilități monumentele istorice, statuale, tablourile de valoare mutate de la locul lor în urma transformărilor politice. În cazuri în care acest lucru nu s-ar mai putea săvârși, ele să fie așezate în muzee, în așa fel ca sentimentul de pietate să nu fie atins și valoarea lor artistică să fie păstrată;

6. Diplomele tinerilor care studiază la universități sau alte școli superioare din străinătate să fie nostrificate.

7. Festivitățile și reprezentațiile aranjate de către comunitățile bisericești și școlare cu scopuri bisericești și școlare vor fi scutite de taxa de petrecere;

8. Să se aprobe statutele societății culturale Emke cu restituirea ei în toate drepturile.

## V.

1. În contactul nemijlocit cu autoritățile administrative locale și medic, cetățenilor de naționalitate maghiară să li se recunoască dreptul de a folosi limba lor în graiu și scris;

2. În teritoriile a căror populație se compune cel puțin în 25% din cetățeni de naționalitate maghiară să se aplice în oficiile administrative inferioare și mijlocii în număr corespunzător de funcționari de naționalitate maghiară sau altfel de funcționari care cunosc bine limba, obiceiurile și împrejurările de viață ungurești;

Starea de lucruri de azi, care atinge însăși interesele țării, să înceteze;

3. În orașele și comunele cu populație maghiară de cel puțin 25%, numirea localității, anunțurilor oficiale și inscripția străzilor și a piețelor să se facă paralel cu limba statului și în limba maghiară. Să se retragă toate acele ordonanțe care interzic părților să vorbească ungurește în oficii publice, în birourile C.F.R. etc.

În localitățile locuite în majoritate covârșitoare de cetățeni de naționalitate maghiară, numirea localității să rămână cea veche;

4. Legile țării și ordonanțele ministeriale să fie publicate și în limba maghiară;

5. În ținuturile locuite în majoritate covârșitoare de cetățeni de naționalitate maghiară să se permită întrebuițarea paralelă a limbii maghiare în graiu și scris;

6. Să se restituie autonomia comunală și județeană cel mai târziu la un an după votarea reformei electorale;

7. În cadrele reformei administrative să se țină seama și de dorințele aci exprimate ale minorității ungurești;

8. Să se dea asigurări că la o eventuală nouă împărțire administrativă și judecătorească, ținuturile locuite în majoritate de cetățeni de naționalitate maghiară nu vor fi desfăcute și separate în mod meșteșugit cu scopul de a le majoriza. În această privință să se respecte îndeosebi împărțirea administrativă a ținutului secuiesc de la sfârșitul anului 1921;

9. Populația maghiară să fie proporțional reprezentată în toate comisiile administrative;

10. Să se instituie Contenciosul Administrativ cu număr corespunzător de judecători și funcționari unguri;

11. În Ministerul de interne să se organizeze o selecție a Minorităților în fruntea căreia să fie pus în funcționar de naționalitate maghiară. Funcționarii superiori ai acestei secțiuni să fie numiți dintre minorități;

12. Pentru afacerile bisericești și școlare ungurești să se organizeze câte o secțiune deosebită în Ministerul de Instrucție și în Ministerul Cultelor. Conducerea acestor secțiuni să se încredințeze unor funcționari unguri sau cunoscători ai limbii și împrejurărilor ungurești.

## VI.

1. În justiție, contactul nemijlocit între judecători, funcționari și partide să se facă, după posibilitate, în limba părților;

2. Advocații de naționalitate maghiară care și-au luat licența înainte de 1 ianuarie 1922 vor primi un ultim termen până la 31 decembrie 1925 pentru a-și însuși limba statului. În acest răstimp ei vor putea pleda în fața instanțelor judecătorești inferioare și în limba maghiară.

Advocații care în acest răstimp nu-și vor putea însuși limba română, pentru acest motiv nu vor putea fi șterși din barou. În orice caz, advocații de naționalitate maghiară nu vor putea să fie supuși unui examen de limba română;

3. În ținuturi a căror populațiune se compune din cel puțin a patra parte de cetățeni de naționalitate maghiară să se aplice în număr corespunzător judecători și funcționari unguri sau cunoscători ai limbei maghiare;

4. Independența judecătorilor să fie garantată printr-o lege specială.

## VII.

1. Legea Agrară să fie executată în mod corect și imparțial, revenindu-se asupra abuzurilor săvârșite până acum în această privință;

2. În cadrele Comitetului Agrar să se instituie o secțiune specială și cererile de revizuire date în materie de expropriere de către ardeleni și bănățeni să fie judecate exclusiv de această secțiune;

3. Circulația imobilelor rămase scutite definitiv de expropriere să fie absolut liberă;

4. Chestiunea Bunurilor Private Săcuiești să fie rezolvată în mod echitabil, în conformitate cu dispozițiunile Legii Agrare, și, până la rezolvarea ei definitivă să se restituie comunității averea care nu cade sub expropriere;

5. Munții Sovatei, formând azi proprietatea a 127 comune săcuiești, să rămână în proprietatea comunelor interesate;

6. O eventuală nouă împărțire administrativă să nu schimbe situația actuală și felul de întrebuințare a averilor județene;

7. Înființarea uniunilor de agricultură, a sindicatelor și a oricăror tovărășii cu caracter economic, aprobarea statutelor, recunoașterea calității lor de persoane juridice să se facă fără nici o restricțiune, numai în baza legilor și ordonanțelor ministeriale în vigoare. Guvernul, în puterea dreptului său de supremă inspecțiune, nu va putea limita sau interzice funcționarea acestor uniuni decât în cazul că ele calcă legile țării sau chiar propriile lor statute;

8. Înființarea și sporirea de capital a societăților pe acțiuni, dacă cel puțin 3 trei-pătrimi a capitalului sunt din țară și cel puțin trei-pătrimi a membrilor consiliului de administrație sunt cetățeni români să nu fie condiționate de nici un fel de autorizație impusă în mod arbitrar, fie de guvern, fie de autoritățile administrative, în afară de condițiunile prevăzute de legile industriale și comerciale în vigoare;

9. În viața comercială, ca și în viața particulară și anume pe hârtii de scrisori, pe firme, pe anunțuri, în registre etc., întrebuințarea limbii materne să fie absolut liberă.

### VIII.

1. Să se reguleze în mod echitabil chestiunea funcționarilor care au fost în serviciul statului și nu au depus jurământul de credință către statul român întrucât de prezent locuiesc în țară și sunt cetățeni români. Ei să fie în serviciu, sau dacă întrunesc condițiunile legale să fie pensionați. Pentru cazul de pensionare durata serviciului lor să fie considerată ca neîntreruptă. De asemenea să fie reprimiți funcționarii care, depunând jurământul mai târziu din cauză că nu au învățat românește, au fost concediați fără o prealabilă cercetare disciplinară;

2. În măsura întoarcerii la viața normală, măsurile excepționale, rechizițiile și închirierea forțată a locuințelor să înceteze, iar locuințele rechiziționate să fie liberate;

3. La stabilirea naționalității să servească însăși declarația cetățeanului;

4. Să se permită purtarea culorilor roșu-alb-verde, cu indicarea emblemei statului român;

5. Partidul unguresc se angajează să îndrume propaganda politică a ziarelor care stau sub influența sa în sensul acestor deziderate. Dorește ca aceeași atitudine să fie observată și din partea ziarelor Partidului Poporului.

*București la 23 Octomvrie 1923*

*Dr. Emil Grandpierre m.p.*

*Octavian Goga*

*E. Gyárfás m.p.*

*Dr. Hajdu Isván m.p.*

*Dr. Pál Gábor m.p.*

*Szele Béla*

*QUELQUES CONSIDÉRATIONS A PROPOS DE LA REPRESENTATION  
PARLEMENTAIRE DE LA MINORITÉ HONGROISE DE LA ROUMANIE (1919-1939)*

*- Résumé -*

Dans la Roumanie achevée les minorités ethniques ont eu, du debut, la possibilité de vivre une vie politique particulière, en créant des formes d'organization vers une association efficace laquelle leur donne la possibilité de pénétrer dans le Parlement roumain.

Entre les deux guerres, la minorité hongroise de la Roumanie a eu 125 parlementaires pour une population qui représentait, à peine, 7,9 % du total de la population du pays, par rapport à Hongrie, par exemple, où les minorités ethniques, en nombre de 1.283.535, n'ont eu aucun représentant dans le Parlement hongrois.